VERHAAL
EENER
PELGRIMSREIS VAN SINGAPOERA NAAR MEKAH,
DOOR
ABDOELLAH BIN ABDIL KADIR MOENSJI,
GEDAAN IN HET JAAR 1854.

VERTAALD DOOR
H. A. KLINKERT,
*Afgevaardigde van het Nederlandsche Bijbelgenootschap te Riouw.*¹

Dit zijn de herinneringen mijner reis van Singapoera met het schip van Sjech Abdoel Karîm, genaamd *Soeblâ Salâm*, in het jaar 1270 der Hegira, op den 29sten dag der maand

¹ Het Bestuur van het Instituut ontving nevens deze vertaling van het reisverhaal ook den maleischen tekst, dien het evenwel gemeend heeft te kunnen weglaten op grond dat hij te Singapore gelithographeerd en ook opgenomen is in een in 1866 te Batavia verschenen werkje, getiteld: Tjermin mata bagi segala orang jang menoentoet pengetahoewan, Bahagian jang kadoewa. De redactie meent daarom toch na de vertaling de aantekeningen te moeten laten volgen, die ook op den maleischen tekst betrekking hebben.

Aan de inleiding, die de heer Klinkert er bijvoegde maar die thans, omdat wij enkel de vertaling afdrukken, niet in haar geheel meer kan worden opgenomen, ontleenen wij het volgende:

«Dit reisverhaal is het laatste werk van den ijverigen schrijver en kon door hem niet worden voltooid, daar hij plotseling te Mëkah overleed. Voor de kennis van een paar landen en volken en vooral van het Mohamedanisme, zooals het zich in het werkelijke leven openbaart, is het niet onbelangrijk. Wel werd de schrijver verhinderd ons iets over Mëkah te geven, doch wat hij overigens gegeven heeft is van te veel belang om het onbekend te laten blijven.

Zijn stijl is minder samenhangend en vloeiend dan in zijne andere werken en daardoor hier en daar duister. Dit is een gevolg van de omstandigheden, waaronder hij schreef. Daardoor was ook de vertaling, hoewel niet moeilijk van het geheel, van sommige plaatsen verre van gemakkelijk. Dit kan men het beste gewaar worden als men, vóór mijne vertaling te lezen, zelf de overzetting eens beproeft.

Dat ik in mijne vertaling geen fraai nederduitsch heb geleverd volgt uit den aard der zaak. Wilde ik zooveel mogelijk getrouw zijn, — en ik heb getracht dit te wezen — dan moest ik daarvan afzien. Waar echter die vertaling door woordelijke getrouwheid al te onduitsch zou geworden zijn, heb ik mij kleine vrijheden veroorloofd.»

Djoemadilawal, dat is het jaar 1854 der Christelijke tijdrekening en komt overeen met den eersten dag der maand van het Chinesche nieuwjaar.

Met Gods hulp dan kwamen wij na twee à drie dagen in de zee van Malaka, doch gierden daar niet aan, maar zeilden met een noordenwind door. Zoo gaf God dat wij na drie dagen zeilens, dus op den vierden bij Poelaoe Pinang ¹ waren, doch ook dit deden wij niet aan, maar zeilden door.

Op Zondag, den zevenden dag der maand, 's avonds ten negen ure, stak er een zeer stevige noordewind op, zoodat de golven en de deining zeer aangroeiden en dit zoo groote schip als een kokosnotenschil door de deining op en neder gesmeten werd. Al de kisten en goederen in het schip, die aan bakboord stonden kwamen naar stuurboord en die aan stuurboord kwamen naar bakboord. Dit duurde tot 's morgens, toen om elf ure de wind ging liggen ². Nogthans zeilden wij door en kwamen ongeveer tegen vier ure in den namiddag tegenover Poelaoe Perak. Op dit eiland is geen spruitje gras of eenige boom, maar slechts opeengehoopte steen, die van verre gezien wit is en het voorkomen van zilver heeft. Hierom is het dat men het Poelaoe Perak (zilver-eiland) heeft genoemd. Daar is de plaats, waar allerhande soorten van zeevogels bijeenkomen om te slapen. Op het uur van het avond-gebed (van 6—7 ure) kwamen er vier vogels rondom het schip vliegen, en daar het reeds te duister was om nog naar dat eiland te gaan slapen, zoo streken zij neder op de ra's van het schip. Daarop klommen matrozen stilletjes naar boven om ze te pakken en kregen ze. Wat deze vogels betreft zoo waren hunne vederen blaauw, hun bek geel en hunne pooten gelijk aan eendenpooten. Er werden dan vier gevangen, vervolgens geslagt, gekookt en gebraden.

Op den negenden dag der maand kwamen de streken van Atjih ³ in 't gezicht, waarvan de lengte gedurende ongeveer twee dagen zeilens onafgebroken was. Daarna zeilden wij in den grooten Oceaan, zonder iets anders te zien dan lucht en water,

¹ *Poelaoe Pinang* is een eiland in de zee van Malaka, dat den Engelschen toebehoort.

² Het woord رعد, *redoeh*, door den S. hier gebruikt, komt in de woordenboeken niet voor. De beteekenis daarvan is dezelfde als die van تده *tedoeh*. Dit laatste alleen is hier te Riouw in gebruik, het eerste meer te Malaka.

³ Een Maleisch rijk in het noorden van Sumatra.

toen het eiland Ceilon pas in 't zicht kwam, even als de drijfkurken van een treknet ¹, en op den elfden dag kwamen wij pas te Gali. Toen naderde eene menigte hengelaars-schuiten, die van buiten op verschillende wijze beschilderd waren. Deze bragten allerlei slag van visch, die er ongeveer als *bambangan* ² uitzag, doch een weinig meer spits, en inktvisch bijna een *gantang* ³. Dit werd gekocht voor twaalf centen ⁴. Tegen den avond kwamen er weder twee of drie schuiten, die wat sinaas-appelen, djamboe-meloenen en ananas bragten. Ook bragten zij een koker mede, van banden voorzien, vol van allerlei Ceilonsche steenen, ringen en juweelen, waarvan ik alle soorten en variëteiten niet beschrijven kan. Dit was alles om te verkoopen. Daarna kwam het schip op de hoogte tegenover den berg van Ceilon ⁵. Op dat oogenblik schreeuwden al de matrozen en sloegen op bekkens en trommels en op hetzelfde oogenblik kleeadden zij een Abyssiniër aan als een oud man met een stok in de hand en een langen baard. Deze werd door de meeste anderen al dansende gevolgd tot voor hunnen gezagvoerder, bij wien ik gezeten was, en bewezen hem hulde. Ook gaf ieder hem zooveel geld als betamelijk was ⁶. Toen vroeg ik aan het hoofd der matrozen, namelijk den bootsman Mahmoed genaamd, (wat dit te beduiden had?) ⁷. Hij zeide: „Zoo is de gewoonte op elk schip, zoodra het tot hier gekomen is, is men vrolijk en vraagt geld om eenige spijsen te koopen „ten einde het eerste hoofdstuk van den Koren te lezen in den „naam van onzen vader Adam ⁸, over wien vrede zij!“

¹ D. i. Het doemde uit zee op en zag er van verre uit als de drijfkurken van een treknet aan de oppervlakte van het water,

² De *bambangan* is een welsmakende zeevisch ter grootte van een kabeljauw, geschubd en gevind.

³ Een *gantang* is een maat voor drooge waren, inhoudende vijf *kati* rijst. De *kati* is $1\frac{1}{4}$ Oud Amst. pond. Twintig *gantangs* gaan er in een *pikoel*.

⁴ Dat wil zeggen: Engelsche of liever Amerikaansche centen, die eene geheel andere waarde hebben dan de onze, daar er honderd van op een mexicaanschen dollar gaan.

⁵ De zoogenoemde *Adamspiek*, waar men zegt, dat Adam nedergedaald is uit den hemel.

⁶ Eigenlijk staat er: zooveel als in zijn vermogen was.

⁷ Deze woorden worden in den tekst niet gevonden, maar heb ik voor de duidelijkheid in de vertaling moeten gebruiken. Hetzelfde geldt voor alle woorden, die tusschen twee haakjes voorkomen.

⁸ Zoowel Adam als Noach, Mozes, Moehamad enz. wordt door de Moehamedanen als middelaar tusschen God en mensch beschouwd.

Daarna woei er een harde wind, waarop wij zeilden om kaap Comorin. 't Is ondoenlijk ¹ om te verhalen welke de moeilijkheden en hoe groot de golven ² waren. God alleen weet het 't beste. Men zou wenschen niet geboren te zijn ³. De golven rolden van stuurboord naar bakboord en van bakboord naar stuurboord. Al de goederen, kisten, matten en kussens lagen hier en daar neêrgesmaakt en tot zelfs in de hutten spoot het water, zoodat allen door en door nat werden. In deze omstandigheden dacht ieder aan niets anders dan aan sterven. Dat zoo groote schip verdween telkens door de golven daarheen gesmeten, en die golven waren naar gissing hooger dan de top van den scheepsmast. Zoo men zittende zijn gebed deed moest men zich nog vasthouden, en in de hutten was het geluid van braken en waterlozen onbeschrijfelijk. De matrozen daarentegen stonden voortdurend aan de pomp, doch het water kwam ook onophoudelijk in het schip. Op dat oogenblik werd er niets anders gehoord dan het gonzen der touwen. De wind kwam aan alsof men hem uitstortte, al heviger en heviger. Des daags, bij helder weder, werd dikwerf zonneshijn gezien, doch de wind was onbeschrijfelijk, zoo ook de golven. De zee zag er zoo wit uit als ze kon ⁴. Ieder moest zich aan touwen vasthouden. Herhaalde malen scheurden de zeilen en braken de touwen. Om te weenen waren er geen tranen, daarentegen waren de lippen van ieder droog. Op allerlei wijze riep men den naam van God en den profeet aan: „want,“ zeide de stuurman, „kaap Comorin is er voor bekend, dat men hem vreest. Bidt gij allen tot God; „want ieder jaar vergaan hier vele schepen, waarvan men den naam niet meer te weten komt en geen man in het leven blijft.“ Och, och! in dezen toestand waren wij drie nachten

¹ De tekst heeft hier الله. Wij mogen den S. niet volgen in dat driemaal herhaald onnoodig gebruik van Gods naam, en laten dien dus weg.

² De tekst heeft كلبج *galoembang*. De beteekenis daarvan is zoo wel deining als onafgebroken voortrollende golven, zooals men die in den oceaan ziet, terwijl اوبق *ombak* korte, afgebroken golven beteekent.

³ Eigenlijk staat er ركلان هذق مكلق كدالم فروة ايبو كمبالي d. i. het gevoel er van was om te begeeren in den buik van zijne moeder weder te keeren.

⁴ Het MSS. heeft hier قوته شوتين *poetih sa'poetihnja*, dat ik volgens mijn schrijver aldus vertalen moet. Volgens hem wordt dezelfde vorm ook voor andere benamingen van kleuren gebezigd, b. v. hitam sa'hitamnja, koening sa'koeningnja, hidjae sa'hidjaoenja enz.

en twee dagen toen door Gods medelijden en hulp de wind een weinig ging liggen en wij kaap Comorin voorbij kwamen. Ook de golven werden stil.

Wij waren nu reeds dicht bij de stad Alfiah ¹, doch het schip was te ver in zee afgedreven. Op dien tijd kwam er van verre een groot schip in 't zicht, dat tegen den middag dichtbij was. Toen het nabij was gekomen heesch het de roode vlag en wij beantwoordden dit met het hijschen van de roode vlag. Daarop naderde het ons met volle bram-, schei- en leizeilen tot op een afstand van ongeveer twintig vademen, toen deszelfs manschappen ons hunne groete toeriepen. Wij beantwoordden dit en de geheele bemanning van het schip groette wederkeerig. Vervolgens werd er naar eenig narigt gevraagd, waarop zij zeiden: „De naam van dit schip is *Fatahoe-l-Moebarak* en die „des eigenaars kapitein Hadji Ali bin Ahmad bin Isa. Wij „komen van Benggalen en brengen acht duizend vijf honderd „balen naar Maskat ². „ Ook de gezagvoerder praaide kapitein Abdoel Karîm en wenschte hem eene goede reis, en op dat zelfde oogenblik ging dat schip ons voor, waarop beide schepen elkander achternà zeilden, koers stellende naar de haven van Alfiah.

Na twee dagen wierpen wij het anker voor Alfiah en den volgenden dag ging ik met den kapitein naar den wal. Ik wandelde in de stad rond en lette op de gewoonten daar in zwang. Wat mij vooral verwondering baarde, bij het zien van de gebruiken der inwoners was, dat het bij hen geen schande is als de vrouwen bij honderden en duizenden naakt gaan, dat wil zeggen: volstrekt zonder een bovenkleed te gebruiken. Hunne borsten bengelen ³ maar heen en weder, zoowel bij de jongen als bij de ouden. Dit zijn namelijk alle Hindoesche vrouwen; de Moehamedaansche doen zoo niet, maar dekken hun hoofd en gebruiken een bovenkleed. Verder bestaat de dakbedekking van alle huizen in die stad uit kokospalmbladeren. Slechts weinige huizen zijn van een pannendak voorzien. Ook zijn hunne dakpannen anders dan de onze ⁴.

¹ Eene stad op de westkust van Voor-Indie, ten zuiden van Goa.

² Eene stad op de oostkust van Arabie.

³ Het woord *کنتل کنتیل* *kantal-kantil*, wordt in het maleisch zoowel als in het Javaansch van het heen en wederbengelen der borsten eener vrouw gebruikt.

⁴ Dit is welligt niet ten nadeele der Alfiasche dakpannen geschreven; want ondoelmatischer pannen dan die van Malaka en Singapoera heb ik nog nooit gezien. De op Java gebakene, volgens Hollandsch model, verdienen in doelmatigheid verre de voorkeur.

Wat den eigenaar van dit landgoed en dit rijk betreft, zoo behoort alles aan een Hindoesch vorst, Darma Radja geheeten, wiens residentie van Alfiah drie dagreizen over land is verwijderd. Daar wonen zeer veel menschen. De naam van die plaats is Triwoe Ananda Poeram. De vorst betaalt schatting ¹ aan de Engelschen acht litjioem 'sjaars. Elke litjioem is gelijk aan honderd duizend gulden. Het geheele bestuur van het land is in handen van den vorst. De Engelschen doen zijne wetten slechts eerbiedigen.

De verboden goederen, die in deze plaats niet mogen worden binnengevoerd, zijn: zout, tabak, zwarte peper, kardamom, was en ivoor. De grootte van het land, bedraagt tien dagreizen te land en ter zee. De koopwaren, die van daar uitgevoerd worden, zijn: drooge gember ², kurkuma, drooge kokosnoten, kardamom, kokosolie, touw van de vezels der kokosnotenschil, ivoor, zwarte peper, gedroogde spaansche peper, djatiehout en arrowroot.

Hare afgodstempels zijn zeer vele. Er zijn er met afgoden van goud, zilver, enz. Moskeeën zijn er slechts tien in Alfiah, waarvan er maar drie eene gemeente ³ hebben. Ook is er eene rivier met zoet water, die vijftien dagen ver kan worden opgevaren. In deze rivier zijn zeer vele visschen en zoetwatergarnalen ⁴. De dieren, die in de bosschen gevonden worden, zijn: olifanten, tijgers, rhinocerossen, wilde zwijnen, herten, gazellen, dwergherten, wilde honden en wolven. Slangen zijn er zeer veel en daaronder zeer groote. Onder de vogels zijn zeer vele soorten, als paauwen en allerlei andere vogels, doch die er het meeste gevonden worden zijn de kraaijen. Deze zijn er als de vliegen in huis.

Het geld, dat men op die plaats gebruikt, bestaat uit *bëragan* ⁵. Een *bëragan* is gelijk in waarde aan 33 kalin, een kalin gelijk

¹ Eigenlijk beteekent ممبري كاجي *traktament* geven aan.

² Het woord چوكو *tjoekoe*, door den S. hier gebruikt, is de naam, dien de Klinganezen aan den gedroogden gemberwortel geven.

³ Zoo meen ik برجماعه *berdjemááh* te moeten vertalen.

⁴ In de indische rivieren vindt men eene soort van groote garnalen, ter lengte van een span, die in gedaante en smaak iets van de zee-garnalen verschillen.

⁵ De *bëragan* is een gouden muntstuk, bij de Hindoes nog in gebruik. Al de verder genoemde munten, behalve de *dollar* en de *ropy*, schijnen voor de Engelsche te hebben plaats gemaakt.

4 tjakram, een tjakram gelijk 15 kai. Een dollar ¹ is gelijk aan 60 tjakram, een tjakram gelijk 16 kai ². Een gouden Bombay ropij geldt 15 ropijen ³. Elke sabrana doet tien en een halve ropij.

Wat de gewoonte van den huwelijksuitzet betreft, die bedraagt te Alfiah twaalf honderd tjakram ⁴. Men heeft er geestelijke regters, predikers en oproepers tot het gebed. In die stad ziet men geen andere natien dan inboorlingen van Malabaar, die nog niet tot de Moehammedaansche godsdienst zijn overgegaan, Moehammedaansche Klinganezen en Mamaan, dat zijn handelaren. Een van deze Mamaans is zeer rijk, daar hij een stuk of vier vijf driemastschepen bezit en acht of negen patamari, dat zijn vaartuigen met één naar het voorschip overhellenden mast. Zijn naam is Hadji Jakoeb en hij is het die eene gemeente-moskee heeft laten bouwen. Dat werk, door zijn vader, Joesoef Sēbar genaamd, begonnen, is vervolgens door diens zoon voleindigd. Naar de gissing der menschen bedroegen de kosten voor die moskee ongeveer twee duizend dollars.

Maar in Alfiah bestaat nog een zeer slechte en schandelijke gewoonte, namelijk dat bijna de helft harer inwoners aalmoezen bedelt, zoowel mannen als vrouwen. Waar wij ook gingen daar volgden zij ons en bedelden met grofheid. Gaf men weinig, dat was niet voldoende; zij moesten veel hebben. Nog erger was het met hunne kinderen gesteld. Er waren er honderden, allen uitgeleerd in het bedelen. Aten wij iets, dat vroegen ze: hielden wij iets in de hand, dat bedelden ze.

Wat den engelschman betreft, die resident te Alfiah is, deze heet Master Krafat (Crawford?) en de plaats staat onder de engelsche vlag. Ook is het daar gewoonlijk zes maanden lang heet en zes maanden regentijd. De wegen worden er niet in orde gebracht. De geheele stad is een en al zand, waarin het zeer moeilijk is te gaan, daar de voeten er onophoudelijk inzakken. Op de markt vindt men meer rivier- dan zeevisch, zooals onder anderen: taboek, tērboel, poetah, zoetwatergarnalen

¹ De waarde van den Mexicaanschen dollar varieert van f 2.50 tot f 2.70.

² Hier moet eene fout bij den S. zijn; want zoo even stelde hij de waarde van een *tjakram* op 15 *kai*.

³ De *ropijen*, in Eng. Indie in gebruik, hebben eene mindere waarde dan onze guldens. Hierom worden deze nog voortdurend uit onze bezittingen naar Bengalen verzonden, waar ze tot ropijen worden omgesmolten.

⁴ Dat is f 54.— de Mexicaansche dollar van 60 tjakram tegen f 2.70 berekend.

en de hemel weet nog hoeveel honderde soorten van zoetwater-visch en diergelijke.

Op deze wijze dan vertoefde ik zes dagen in Alfiah om op een passagiersschip te wachten. Met Gods hulp kwam er een van Calcutta, genaamd *Ila Rachman*. Deszelfs kapitein heette Moehammad Tawim en de eigenaar Moehammad Gahtan, die in stad Hoedeidah ¹ woonde. Hij bragt Benggalezen mede, die ter bedevaart naar Mëkah wilden gaan, in 't geheel, mannen en vrouwen, honderd en vijftig koppen. Zoo gingen wij allen dan om plaats te nemen op het schip tot Djoedah ². Daar al de schepen reeds gezeild waren, zoo was de vracht hoog. Voor één persoon vroeg hij acht dollars, waarmede wij allen genoeg namen. Ook zocht ik een bediende (en kreeg) den zoon van een Malabaar, Mahidin geheeten.

Op den derden dag van de maand Djoemadi-l-achir, des Vrijdags, ging ik aan boord en onder zeil. Wat mijne omstandigheden aan boord betreft, slechts God alleen weet, welk eene pijniging het was om te eten, te zitten en te slapen, doordat er veel te veel menschen waren.

Na twee dagen kwamen wij tot Kotji ³, den derden dag tot Soewakadoe, vervolgens tot Poenakei, Tanoer en Bëlatoeroe en in zes dagen tot Kalikoet ⁴. Die anderen zijn maar namen van dorpen ⁵. In de haven van Kalikoet is van verre een hooge toren zichtbaar, vervaardigd van steen, beneden vierkant ter hoogte van acht elleboogsellen en daar boven honderd elleboogsellen hoog rond opgetrokken. Dezen maakt men tot eene plaats om lampen op te steken, dat is, opdat ze een teeken zouden zijn voor alle schepen, die uitzeilen of binnenkomen.

Daarop ankerde het schip des Donderdags, tegen twaalf ure des middags en de gezagvoerder ging naar den wal. Den vol-

¹ Hoedeidah is een plaatsje op de westkust van Arabie, even benoorden de stad Mocha.

² Hetzelfde wat op onze kaarten nu eens Djedda dan weër Dschidda en Djidda wordt genoemd. Dit is de groote landingsplaats voor de bedevaartgangers.

³ Kotji, op de kaarten Cochin, is eene stad aan de westzijde van Voor-Indiens zuidpunt met 40.000 inwoners.

⁴ Kalikoet ligt ten noorden van Kotji en heeft 24.000 inwoners. Het is bekend door de landing van Vasco da Gama en door deszelfs calicot-fabrieken.

⁵ De S. bedoelt, dat de namen der plaatsen, die hij tusschen Kotji en Kalikoet genoemd heeft, slechts die van inlandsche buurten of dorpen zijn, in tegenoverstelling van die beide steden.

genden dag ging ik met Wan Joesoef en toen wij digt bij 't strand waren, was er een hevig gedruisch, het geluid der brekende golven. Ook was er eene groote menigte menschen bijeengestroomd. Tien of vijftien man kwamen door het water de schuit vasthouden, waarover ik, dit ziende, zeer verwonderd was. De schuitenvoerders leggen, zoodra zij tot daar gekomen is, de schuit dwars. O, hemel! ik dacht, 't kan niet missen of ze gaat 't onderste boven; want zeer groote golven kwamen aanrollen. Deze stuwden haar voort, terwijl die lieden in het water haar trokken, waarop zij den wal bereikte. De lieden, die op de schuit waren, sprongen er af naar het land. Sommigen werden door en door nat, vielen en stonden weêr op. Dit gaat zoo dag aan dag met alle schuiten, die naar den wal komen; want de golven nabij 't strand zijn met stil weder zeer groot, hoeveel te meer met storm, dat weet God alleen het best.

Ik ging dan aan den wal wandelen om de stad te bezigtigen. Er waren zeer veel huizen te zien en rijen van winkels, schoenmakers- en kruidenierswinkels bij honderden, zeer vele steengoeden en katoenwinkels en allerlei soorten van etenswaren, vruchten, jonge en oude kokosnoten, rijst enz. Ook zijn er zeer veel straten. Deze zijn echter niet zoo als die te Alfiah; er was geen zand in den grond, maar ¹ ze hadden (daarin) steenen gestampt.

De stad Kalikoet is grooter dan Alfiah en heeft zeer vele huizen en winkels, doch hunne groote gebouwen hebben ook al daken van kokosbladeren en op straat gaan alle hindoesche vrouwen, zoowel jonge als oude, mede naakt, dat is, zonder bovenkleed met bengelende borsten. Wat hunne buurten ² betreft, die zijn vol kokos- pinang- nangka- en mangga-boomen. Dit is al wat men ziet. Ook zijn er veel pisang-struiken.

Vervolgens stapte ik voort om de gemeente-moskee te gaan zien. Vele straten ging ik inwandelen en allerwegen waren veel kelor-boomen ³ vol vruchten. De steenen, waarvan de inwo-

¹ De S. gebruikt hier دان en niet ملينكى waardoor de zin onduidelijk is. Hij bedoelt dat de wegen te Kalikoet gemac-adamiseerd waren.

² Het woord كمش *kampoeny*, is hier moeilijk zonder omschrijving juist te bepalen. In groote steden noemt men die wijken zoo, waar geen groote gebouwen of woningen van Europeanen, maar slechts huizen van inlanders of Chinezen worden gevonden.

³ De *kelor* is een middelmatig hooge boom, welks bladeren en peulvruchten tot eene welsmakende groente worden bereid en welks wortel, als een waardig plaatsvervanger van onzen mierikswortel, zoowel bij spijsen als in de geneeskunde wordt gebruikt.

ners hunne huizen bouwen, zijn allen ijzersteen en van afkomst geen door bakkers vervaardigde, maar allen door hen uit de bergen aangebragt. Hunne grootte is twee elleboogsellen lang en één breed, glad afgehouden, dik een span, en wonderlijk! de prijs daarvan is inderdaad (slechts) anderhalve gulden de honderd, vrij 't huis en van zeer verre door hen aangevoerd. Het voorkomen der door hen gebouwde huizen is zeer laag; de hoogen zijn schaarsch en alle deuren en ramen zijn louter kleine. Allerlei soorten van huizen (bouwt men), klinganesche en hindoesche, ieder naar zijn smaak, zonder regeling, aan kleine wegen en aan groote. Er zijn er, die met het front, anderen, die met het achterste gedeelte naar den weg staan; er zijn er op hoogten en tusschen andere is een gangetje, waar net een man door kan, doch de gedaante van den bouw der stad en van al de huizen en muren is het werk der lieden van vroegeren tijd, alles sterk met heel dikke muren. Ook zijn er veel huizen en werken onafgemaakt en ledig gebleven, die door de menschen van tegenwoordig niet kunnen worden voltooid. Vele groote buurten zijn er, rondom door muren omgeven, en al die muren zijn van ijzersteen, zoo ook de huizen.

Zoo kwam ik dan aan de Moskee. Hare gedaante is anders dan die in ons land. Deze is zeer groot, doch de deuren en ramen zijn heel klein. Rondom is een muur, waar binnen kamertjes zijn. Dáár is ook een vijver. De moskee heeft drie verdiepingen en tot de bovenste verdieping klom ik op. Het maaksel er van is zeer sterk, zoodat men zelfs boven zijn gebed kan doen. De preekstoel is mede geheel van steen. Vóór de moskee is een zeer groote en lange vijver, honderd vadem lang en tachtig breed, rondom voorzien van een ijzersteen rand, waarvan de trap dertig treden heeft. Gedurende den regentijd is de diepte van het water daarin tot vijf vadem en gedurende den droogen tijd één vadem, met zeer veel visch en garnalen. Dit is de plaats, waar men zich baadt, wast en wat dies meer zij. Toen ik het maaksel van die Moskee en dien vijver zag, was ik zeer wonderlijk te moede bij de gedachte: als iemand later dit boek leest, zal hij stellig willen weten wie dit werk tot stand heeft gebragt. Daarom beijverde ik mij om achter dit geheim te komen, doch hoeveel personen ik ook daarnaar vroeg, niemand wist er iets van. Onder allen was echter een oud man, ongeveer van tachtigjarigen leeftijd, die de Moskee bewaakte. Tot hem ging ik en vroeg naar deze onbekende zaak. Hij zeide: „Het verwondert mij.

„Zoo lang reeds (ben ik hier) en niemand heeft de moeite willen doen van naar dit werk te vragen. Vanwaar zijt gij en waarom wilt ge dit weten?“

Ik antwoordde: „Ik ben een vreemdeling, die ter bedevaart wil gaan en deze plaats aandoet. Zeer verwonderd was ik toen ik dit werk bezag. Hoeveel mogen toch wel de kosten zijn geweest, gemaakt om dit werk tot stand te brengen?“

Daarop hernam hij: „Van de ouden van dagen heb ik gehoord dat deze Moskee reeds voor meer dan vijf eeuwen is gebouwd door een bedélmonnik, die de chemie verstond en elken dag een beetje goud maakte. Dit was het geld waarmee hij de kosten voor het bouwen van deze moskee en dezen vijver bestreed. Hij was een man, die overvloedige goede werken verrigtte en ook zijn naam er niet op wilde schrijven. Alleen is er boven de hoofddeur geschreven: „Moskee Gods.“ Verder zeide hij: „Verwonder u niet over dezen vijver. Er is hier nog een grootere, daargesteld door Thajib Soelthan. Ga dien zien.“

Daarop ging ik verder landwaarts in, ongeveer eene mijl ver ¹ van de moskee. Dáár was een vijver met een vierkanten rand van ijzersteen, tweemaal grooter dan die vijver bij de moskee. Het water daarin was zeer helder en ook zeer koud en door de wachthebbende sopayers ² wordt niet toegelaten dat men zich daar wascht of baadt. Alleen drinkwater mag men daar halen; daarvoor moeten die sopayers waken. Omtrent dien vijver zegt de overlevering, dat, toen Thajib Soelthan, deze stad had gekregen en de tenten op die plek opsloeg, zijn volk geen water vond. Daarom beval hij dien vijver, welks bouw zeer fraai is, te maken, doch de Hemel alleen weet hoeveel kosten daarvoor zijn gemaakt.

Daarop ging ik weer wandelen om de stad te bezichtigen. Daar waren ongeveer veertig of vijftig kleine vijvers en het aantal moskeëen bedroeg vijftig, waarvan echter slechts twee eene gemeente hebben. Tegenwoordig hebben de lieden in die stad een verschil, daarom wordt in beide moskeëen gepreekt, waarna de namiddagdienst in eene gedaan wordt, nu pas twee

¹ De mijlen, waarvan S. spreekt, zijn engelsche, waarvan er drie één uur gaans uitmaken.

² Zoo worden de inlandsche soldaten in Engelsch Indie genoemd. Vgl. de Aanteekeningen hierachter.

maanden lang. Voor dien tijd geschiedde zulks den eenen Vrijdag hier en den anderen daar; want die moskeeën zijn zeer digt bij elkander.

De jaargetijden daar ter plaatse zijn zes maanden hitte en zes maanden regen. In den droogen tijd is het verschrikkelijk heet en droog.

De levensmiddelen zijn er zeer goedkoop. Een dozijn kippen kost een gulden en een groot schaap van één tot anderhalve gulden. De honderd eieren kosten een halve gulden, rijst anderhalve gulden de *man* ¹ en de honderd kokosnoten een gulden.

Verder bestaat er eene zeer schandelijke gewoonte daar ter plaatse, namelijk dat er geen privé's zijn en alle menschen hun gevoeg gaan doen aan het strand, zittende op rijen, zonder zich voor elkander te schamen. En dan is het daar ook eene gewoonte dat zoowel mannen als vrouwen aalmoezen bedelen. Waar wij ook gingen, daar volgden zij ons en waar wij zaten, daar stroomden zij bijeen. Ook zijn daar honderde lieden die de Alfiasche kalotjes naaijen.

Acht dagen lang was ik in Kalikoet en op den zestienden dag van de maand Djoemadi-l-achir ging ik aan boord en vervolgens des nachts, dat is in den nacht vóór Donderdag, onder zeil. Zoo zeilden wij dan veertien dagen nacht en dag door en staken den grooten Oceaan over, toen het eiland Socotora dwars voor in 't zicht kwam.

Op den vijftienden dag, dat is des Donderdags, waren wij tusschen twee eilanden, die digt bij elkander liggen. De afstand van het eene tot het andere was ongeveer twee mijlen en hunne gedaante is een wonder door God gewrocht. Op beide deze eilanden is zelfs geen sprietje gras, laat staan boomen of andere zaken. Van deze beide eerste eilanden kan niets gezegd worden; alleen van het eiland Abdoelkoeri, dat er een weinig kleine boomen zijn. Daar is het dat de bewoners van Socotora hunne honderde schapen voor eenige maanden komen loslaten. Zoodra deze hebben geworpen en vruchtbaar zijn geweest, komen zij ze halen en makeu smeer ². Die smeer van het eiland Soco-

¹ De *man* is een rijstmaat in Bengalen en mogelijk ook in Arabie in gebruik, inhoudende 120 *kati* of 150 oude Amsterdamsche ponden.

² Wat in de werken van Abdoellah doorgaans *مبيق كافي* wordt genoemd is geen boter maar een soort van vet of smeer, door de Klinganezen, Armeniers en Arabieren gebruikt als boter bij de spijsbereiding. Doorgaans bestaat het uit drie soorten van diervet en wordt door de Klinganezen *gie* genoemd.

tora is de beste en riekt zeer aangenaam ¹ Ook heeft men daar zwarte kěmbili en roode kopyah kěmbili ². Verder wonen er vele bedouinen, wier levenswijze gelijk is aan die der Djakoen's ³ in de Maleische landen.

Den volgenden dag zeilden wij ook die eilanden voorbij. Daarna kwam ons een schip achterop en toen het nabij was sprak de stuurman van ons schip met al de bedevaartgangers, die aan boord waren, en beval hun op het achterschip te gaan zitten. Op hetzelfde oogenblik raakte het schip, dat nabij was gekomen, hoe langer hoe verder achteruit. Onder deze omstandigheden werd er ook bevolen om ongeveer twee en dertig balen rijst te verstouwen, die naar achter werden gebracht benevens twee kanonnen en vaten water. Den volgenden dag was het schip reeds verdwenen en achtergebleven. Daarna ontmoetten wij weder een Engelsche schoener ⁴ en zoo kwamen wij op den vijftienden van de maand Radjab, des maandagsavonds tot tegenover Aden. Het Engelsche schip deed deze plaats aan, doch wij lieten haar regts liggen en zeilden verder om spoedig de straat Iskandar ⁵ te halen. Wij zeilden dan ook dien ganschen nacht door en den volgenden dag, dat is Dingsdags, zagen wij de eilanden in de straat Iskandar, regts waren er zes op eene lijn, lange en korte en van bergen voorzien, doch op al die eilanden is noch boom noch houtgewas of gras, allen zijn enkel steen. Wie weet welke wijze bedoeling God heeft gehad met ze zoo te maken. Aan den linkerkant was het even zoo, al de eilanden bestonden uit steen en dat ongeveer eene mijl ver, iets meer of minder. Daar nu is de plaats waar alle schepen (de straat) uitgaan en binnen komen. De diepte van het vaarwater is er van tien tot twaalf vadem. Wegens de vele gevaren vreest men

¹ Altijd voor de liefhebbers. De reuk- en smaakorganen der Europeanen worden er door aangedaan als door russische talk of ranzige boter.

² De kěmbili is een zeer melige aardvrucht. De kopyah kěmbili wordt zoo genoemd omdat zij de vorm van een kalotje heeft.

³ Dit zijn wilden, die in de bosschen van het Maleische schiereiland omzwerven. Eenige bijzonderheden omtrent hen kan men vinden in de *Hikajat Abdoellah*, Singapoersche uitgave, pag. 347—356, waar de S. verslag doet van een bezoek, dat hij hen met den heer Newbold heeft gebracht. De Roomsche Catholicken hebben sedert eenige jaren in de bovenlanden van Malaka eene zending onder de Djakoen's, die, naar men oordeelt, nog al bloeiend moet zijn. Vgl. de Aanteekeningen.

⁴ De tekst heeft تَشْدَدَاتِيغ d. i. anderhalve mast, de gewone benaming voor schoener. (Vgl. Aanteekeningen.)

⁵ D. i. Bab-el-Mandeb.

deze plaats zeer. Er bevinden zich klippen en ondiepten, zoodat er vele schepen vergaan. Gemelde plaats nu wordt *lab* genoemd, hetwelk *poort* beteekent, welke poort moet gemaakt zijn door soelthan Iskandar Dzoel Karnein ¹. Op de eilanden ter regter wonen veel bedouinen en op die ter linker is de plaats, waar men drinkwater kan krijgen.

Vervolgens zeilden wij met een zacht koeltje tot voor de straat en door het beleid en overleg van kapitein en stuurlieden kwam het schip behouden in de straat. Nog was er op de eilanden ter regter het graf van een vriend Gods, Sjech Said genaamd. Ongeveer om drie ure des namiddags begreep de kapitein, dat wij dien avond niet meer tot Mocha zouden kunnen komen; want op die plaats binnen te komen is zeer moeilijk, wegens de vele klippen en de krommingen van het vaarwater, daarom ankerden wij op ongeveer twee mijlen afstands van de straat. Naar hunne meening zouden wij den volgenden dag te Mocha kunnen binnenloopen. Dien nacht was het water in de zee zoo stil als in een houten bak. Alle matrozen gingen hengel en kregen verscheidene visschen als spiegel- en graatvisch. Ook sliepen wij dien nacht heel rustig. Ongeveer ten twaalf ure 's nachts stond de stuurman op en beval den matrozen het anker te ligten. Dat was een rumoer in het donker! Zij staken twee kleine bollantaarns op en hieven daarop het anker met veel moeite tot het aanbreken van den dag, toen er onverwachts een motregen viel, waardoor allen, die aan 't dek sliepen, nat werden. Ieder vlugtte toen in 't donker als de muizen uit een brandend huis. Men kroop overal onder en liep hier en daar binnen. Ook de kussens en matten werden allen nat. Ondertusschen stak er een zeer hevige westewind op, zoodat men de oogen niet kon open doen. Toen het anker was geligt, was het reeds dag geworden. Op dat oogenblik wiessen de golven en hadden wij den wind van voren. Daar golven en wind te zamen ons tegen waren, was het al te moeilijk om het schip te doen vorderen. Ondertusschen zeilden wij toch dien ganschen dag, doch in plaats van voorwaarts veeleer achteruit. Ook kreeg het schip water in. Toen het avond geworden was lensde men, omdat het niet uit te houden was (tegen den wind op te werken). Dien ganschen nacht werd het schip door den wind voortgezweept, zoodat het de straat weêr uitging en zeer ver achteruit raakte.

¹ Hiermede wordt Alexander de Groote bedoeld.

Op dien tijd was ieder bezorgd, omdat het drinkwater aan boord bijna op was, zoodat, als wij in één of twee dagen de plaats niet bereikten, er geen water meer zou zijn om te drinken. Het water werd nu bij beetjes uitgedeeld. Door Gods hulp was de wind den volgenden dag wat zachter, ook zeilde men op de zee ¹ aan, doch onder deze omstandigheden kon men de straat van vroeger niet meer binnenkomen, omdat het schip te ver beneden dezelve was vervallen. Wij liepen dan eene grootere straat binnen. Ongeveer ten een ure ankerden wij op de reede van Mocha en daar gekomen werden tot het geven van een saluut drie stukken afgevuurd. Op dat oogenblik stak er weder een zeer sterke wind uit het westen op en verhieven zich de golven. Ook waren er meer dan twintig man aan boord, die de pokken kregen, waarvan er twee of drie stierven. Ik zal het u, mijne heeren! die dit mijn verhaal aanhoort, wel niet behoeven te zeggen, dat de gezonden reeds veel uit te staan hadden van de moeilijkheden der reis, hoe veel te meer dan de zieken. Toch waren er onder wien God het gaf gaauw en voorspoedig te genezen. Sommigen hadden zeer zwaar te lijden, daar zij in benaauwdheid en hitte ter neder zaten. Daarbij kwam nog dat het schip rijst tot lading had, waarvan de hitte nacht en dag was als die boven een vuur.

Den volgenden dag ging ik aan land om de inrigtingen der stad Mocha te zien. Aan wal gekomen trad ik de poort aan de zeezijde binnen en wandelde daarop in de stad rond. Zeer verwonderd was ik toen ik den bouw hunner huizen zag. Zij waren groot en zeer schoon gebouwd, allen voorzien van ramen, waaraan snijwerk en zeer fraaije figuren met bloemen waren, doch van de honderd huizen waren er geen tien, waarin een bank was. Allen waren ledig, sommigen half ingestort, anderen gesloten. Elk hunner huizen kan door ongeveer honderd menschen bewoond worden, andere door vijftig of zestig. Kleine huizen worden er in die stad niet gezien, alleen daarbuiten. Ook hebben de huizen geen pannendak, maar alle zijn met platte daken. Verder zijn de muren zoo dik als de halve borst eens mans en sterk. Het voorkomen van de stad was als dat van eene, waar elke winkel of markt met militairen bezet is. Op weinige plaatsen slechts komen de menschen des avonds te zamen om waren te verkoopen en wat dies meer zij. In de buurt van de winkels

¹ Hier wordt de Roode zee bedoeld.

hunner groothandelaren was het evenzoo gesteld; vier of vijf waren geopend, vijf of zes gesloten. Zeer verbaasd was ik toen ik dit zag.

Zoo bleef ik dan twee of drie nachten in de stad, daar ik de verborgenheden dier plaats wilde weten. Ik wandelde haar buiten om. Daar zijn vier groote poorten, allen door met geweren gewapende Turken bewaakt. Des avonds om zeven ure sluiten zij de poorten en 's morgens om zeven ure openen zij dezelve. Ik vroeg dan naar de aangelegenheden der plaats, waarop mij lieden, daar geboren, zeiden: "Vroeger was Mocha beroemd in alle landen, dezen kant uit; daarbij zeer levendig en volkrijk met veel kooplieden en rijken. Daarom bouwden zij al deze fraaije huizen met veel kosten. In de haven lagen de schepen bij tientallen en hier waren honderde muil dieren. Wilde men wandelen dan verdrongen de menschen elkander op straat, zóó levendig was de stad. Intusschen was het in Gods raad besloten deze plaats te vernielen. De bedouinen kwamen uit het gebergte, ongeveer 14 à 15.000 man, om te plundeeren en te rooven. De Turken boden hun gewapenden tegenstand en schoten eenige duizenden neder, doch de bedouinen namen de lijken hunner gesneuvelde makkers, stapelden die op elkander en maakten ze tot ladders om de vesting te beklimmen. Wel schoten de Turken dat de koppen er afvlogen, doch hunne handen bleven vastgeklemd. Op deze wijze geraakten zij in de vesting en begonnen woedend te moorden. Alle Turken werden door hen gedood, (slechts) enkelen reddeden zich door de vlucht. Daarop namen zij de stad Mocha in, plunderden alles, vernielden de huizen en kwamen daar binnen het geld en goed rooven. De inwoners werden bedelaars. Sommigen vlugttten naar Adan, anderen naar Hoedeidah, Zabid, Beit Fakih, Darimi enz. Zoo bleef Mocha eenzaam en ledig en deze overgeblevene huizen, daar ze sedert lang niet zijn bewoond, zijn allen ingestort en gebroken. Zoo is de staat van zaken en de geschiedenis van de vernieling dezer stad."

In Mocha heeft men ook de heilige graven ¹ van Sjech Ali bin Omar 's Sjadali, Said Hatim en Said Sandali. Daarheen ging ik een bedevaart doen en mijne gebeden lezen. Op alle drie deze plaatsen waren naalden, doch de naald van Sjech 's Sjadali was de grootste en hoogste.

¹ Het woord مقام, dat in het H.S. voorkomt, beteekent zoowel heilig graf of verblijfplaats van een doode, die vereerd wordt, als residentie.

De prijs der levensmiddelen is daar goedkoop. Een schaap van de gewone grootte (kost) tot één dollar, meer niet, twintig kippen kosten iets meer dan een dollar en honderd eijeren een gulden. Van de vruchten zijn er niet veel soorten. Men heeft er dadels, mangga en twee of drie andere. Wat de handelsartikelen betreft, die van deze plaats worden uitgevoerd, die zijn: heel veel koffij, rozijnen, indigo en dergelijke. Aangaande de bevolking dezer stad (kan gezegd worden) dat men niet anders ziet dan Arabieren en Bedouinen benevens een of twee Hindoes. Ook zeide men dat drie dagreizen ver in het gebergte zeer vele Bedouinen wonen. Alle levensmiddelen en vruchten komen van daar. Verder is al het water in Mocha brak. Goed water heb ik er niet gevonden. Er is (verder) slechts ééne gemeente moskee en kleinere moskeeën zijn er ongeveer veertig.

Het schip nu bleef daar veertien dagen lang ankeren, omdat de gezagvoerder Moehammad Tamîm van daar geboortig was, alsmede de stuurman Abdoel Chalik genaamd. Hier ter plaatse werden de handelswaren gelost en andere ingenomen. Des donderdagsavonds ging de kapitein aan boord en vervolgens onder zeil. God gaf een goeden wind en wij zeilden den ganschen nacht door. Den volgenden dag, dat was Vrijdags, ankerden wij ongeveer om twaalf ure des middags te Hoedeidah. De reden, waarom het zoo lang duurde eer men ankerde, was dat het land van Hoedeidah noch bergen, noch eenig ander teeken heeft en de zee vol gevaren is, zooals klippen, ondiepten en diepten. De kapitein en de stuurman hadden veel moeite om de kenteekenen van deze plaats te zoeken; waut dit land is geheel en al vlak. Menigmaal klom de stuurman zelf in de mast om ze op te sporen.

Ik ging daar aan wal om de stad te zien. Ons schip lag zeer ver op zee, omdat het water ondiep was, ongeveer vijf mijlen ver van den wal. Digt bij 't land gekomen, op eene distantie van tien of twaalf vademmen, sprongen sjouwers van den wal in het water en kwamen naar de sloep. Door en door nat maakte elk zich meester van zijn man, zeggende de een: dat is de mijne, en de ander: dat de mijne, onder een verschrikkelijk getier als of de sloep 't onderste boven moest. Toen dit tumult bedaard was bragt ieder een man op zijne schouders naar den wal. Sommigen werden geheel en al nat, anderen vielen met hun beiden. Aan wal gekomen stroomden de sjouwer-

lieden bijeen ¹, kletsnat, met ruwe gedragingen, alsof ze wilden vechten en een onbegrijpelijk leven en vroegen geld, van ieder een goeroesj. Voor den geheelen afstand van het schip, vijf of zes mijlen, had ieder een goeroesj betaald en nu vroegen ze voor de tien vademen van de sloep af voor ieder een goeroesj, doch wegens hunne verschrikkelijke grofheid en hun geschreeuw werd het maar betaald. Nadat ze dit ontvangen hadden volgden ze nog al schreeuwende onder het gaan, zeggende: Ik heb nog niets ontvangen; hij heeft nog niets ontvangen! Dit gaf op nieuw rumoer. Van hunne meer fatsoenlijke lieden stonden er velen naar dit tooneel, waarbij vreemdelingen door de pakkendragers werden verdrukt, te kijken, doch zij lachten maar en hielden zich stil; want dit was voor hen een pretje.

Hierna wandelde ik de stad binnen en daar wij den weg niet wisten zoo vroegen wij naar dien tot de moskee, waarop er jongens kwamen die de moskee aanwezen, doch ook zij verlangden hun loon. De moskee is zeer groot. Ook is het bij hen eene gewoonte dat ieder naakt nederspringt en baadt in den vijver, de plaats vanwaar men het bidwater neemt. Indien men zich slechts wascht ² wordt men beknord.

De stad staat onder het beheer der Turken. Meer dan vier duizend Turken zijn er in en buiten Hoedaidah, met een turkschen pacha. Ook zijn de levensmiddelen daar bijna even goedkoop als te Mocha, doch al het water in de stad is brak. Dit is het water, dat zoowel door grooten als kleinen gedronken wordt. Kooplieden, handel en katoenwinkels zijn er meer in Hoedaidah dan in Mocha. De handelsartikelen, die van daar uitgevoerd worden, zijn: koffij en rozijnen. Schapen en kippen zijn er mede goedkoop. Ook is er een nieuw gebruik, hetwelk ik in die stad gezien heb, namelijk, dat de menschen bladeren eten even als de schapen. Daar is eene soort van bladeren, twee vingers breed, met stelen er aan, die een belangrijk handelsartikel uitmaken, daar de menschen deze bladeren voort-

¹ Het woord *berkaromoen* *بركرومن* beteekent: met zwermen of in groote menigte op iets of iemand zamenstroomen, zooals b. v. eene menigte mieren op de suiker of een zwerm bijen op iemand, die ze stoort. In het Jav. heeft men daarvoor *roeboeng*.

² De Maleijers en Javanen hebben de gewoonte vóór het gebed zich slechts even de handen, de voeten en het hoofd nat te maken. Vgl. de Aanteekeningen.

durend eten. Niet zooals de *Sirih*, waarbij andere toekruiden komen ¹, maar deze bladeren worden alleen door hen gemom-meld bij geheele monden vol. Wanneer zij bij elkander zitten dan is het vóór hen vol van het vuil dezer bladeren. Ook spuwen zij groen speeksel uit ². Ik ondervroeg hen naar het nut van het eten daarvan, waarop zij antwoordden: „In het „geheel niets; 't is alleen eene vermeerdering van uitgaven, „daar wij er aan gewoon zijn en als men deze bladeren eet, „dan moet men veel smeer en honig gebruiken, anders wordt „men ziek.” De naam dezer bladeren is *Kad* of *Kat*.

Het aantal moskeeën groot en klein, is ongeveer veertig. De straten der stad zijn zeer naauw, ter breedte van een vadem. Er zijn er van iets meer. De grond der gansche stad bestaat uit zwart zand met stof. Aarde is er in het geheel niet. Ook zijn er geen boomen en gras, maar is de bodem slechts kaal. Alléén zijn er dadelboomen en een boom, *doem* geheeten. Het is van de bladeren van dezen boom dat door hen matten, manden, touw, doosjes ³ enz. worden gemaakt. Het voedsel van alle paarden, ezels en koeijen is daar drooge koorstengels ⁴. Er zijn plaatsen met een weinig spichtig gras. De huizen der armen worden allen door hen van gras gemaakt, zoo ook al de omheiningen en wanden.

Wij waren zes dagen lang in Hoedcidah. Des donderdags, bij 't aanbreken van den dag, ligttten wij het anker en gingen onder zeil. God gaf een gunstigen wind, die van ter zijde aankwam ⁵. Ongeveer tegen het namiddaggebedsuur ⁶ kwamen de

¹ Zou het noodig zijn hier aan te stippen, dat bij en tegelijk met de *sirih*-bladeren door de Maleijers en Javanen een weinig kalk, gambir en een stukje van een areka-noot wordt gekaauwd? Dit zijn de toekruiden, hier bedoeld.

² Inderdaad iets vreemds voor een Maleischen sirihkaauwer, die niet anders gewoon is dan dagelijks het roode sirihspog en de daardoor rood-gekleurde lippen te zien.

³ De S. gebruikt hier *بستا* (*bosta?*), dat hoogst waarschijnlijk niet anders is dan het in Indie gebruikelijke *بسيٓت* *boseta*, een doosje van vlechtwerk.

⁴ Het MS. heeft *داون* *daoen*, d. i. bladeren.

⁵ Het HS. heeft hier *منب روع* *ménimba rowang*, dat van den wind gezegd wordt als hij van ter zijde aankomt. De letterlijke beteekenis daarvan is: het scheepshol uitscheppen. Hoe dit van toepassing is op den wind durf ik niet beslist zeggen. Maleijers, die ik daaromtrent geraadpleegd heb, konden mij dit niet ophelderen. Ik gis dat als de wind van ter zijde aankomt en daardoor het vaarttuig zeer naar de andere zijde

eilanden Djibal Soewabih geheeten in 't zigt. Dit zijn zeven eilanden, die achter elkander liggen, allen louter steen, zonder ook maar een enkel boomblad. Van deze eilanden zeilden wij met een goeden wind ongeveer anderhalf uur lang, toen er weder een groot eiland zichtbaar werd. Ook daarop was weder geen enkel boomblad of grasscheutje. Alleen zijn er veel zeevogels, die daar hun verblijf houden, en ook is er zwavel. Ondertusschen ging de wind liggen, zoodat God gaf dat wij tot *Lamlam* kwamen, dat is de plaats, waar de bedevaartgangers de witte pelgrimskleeding aandoen. Het schip dreef voort tot 's avonds. Den volgenden dag werd de stad *Djoedah* gezien, doch het schip durfde er niet op aanhouden. Op dat oogenblik kwamen voor 't eerst de beide loodsers buiten, die van *Hoedeidah* waren medegenomen. Een klom in den achtersten mast, een zat op den voorstevan en de stuurman van het schip zat in het midden. Die loodsers hadden verzekerd het schip veilig binnen *Djoedah* te zullen brengen en daarvoor werden veertig dollars betaald. Vervolgens zag ik hoe het vaarwater, waarin men het schip wilde brengen, vol koraalriffen was, zoodat het voorkomen der zee was als in stukken gebroken door het zichtbaar zijn der riffen. Slechts waren er een weinig geulen, waarin men het schip stuurde, terwijl de loods in den mast riep tot dien op den voorstevan ¹ en deze antwoordde, waarop dit pas door den stuurman van het schip werd beantwoord met den roerganger op het achterschip toe te roepen. Ook de kapitein stond er bij vol bezorgdheid. Niemand was het veroorloofd te spreken, zoodat ieder zich stil

overhelt, het onophoudelijk nitscheppen van het water, vooral bij kleine vaartuigen, eene noodzakelijkheid en tevens gemakkelijk is. Noodzakelijk omdat het water naar eene zijde verplaatst, in vereeniging met de drukking van den wind, het schip daar te veel bezwaart. Gemakkelijk, omdat 1°. bij kleine vaartuigen de verschansing dan nader bij de oppervlakte der zee en het water binnen boord digter bij die verschansing is, waardoor men niet zoo diep behoeft te scheppen en zoo hoog op te werpen; 2°. het water binnen boord dan aan dien kant stil ligt, terwijl, als de wind van achteren komt, het onophoudelijk in eene schommelende beweging is. Ik heb opgemerkt dat de Maleijers bij zulk eene rigting van den wind zich altijd onder het zeilen aan het uithoozen zetten.

⁶ Dat is van 1 tot 2 ure.

¹ In het MS. wordt te dezer plaatse noch van loods in den mast noch van loods op den voorstevan gerept, maar alleen gesproken van *يغ داتس تيغ* en *ممبري هلوان*, doch hier bestaan ongetwijfeld uitlatingen, want zóó kort is de Mal. taal niet. De zin zal dus moeten zijn: *سرت برتريق معليم*

*يغ داتس تيغ ايت ممبري تاهو كغد معليم يغ د هلوان **

hield en intusschen bad om het gevaar der klippen te ontkomen. Een oogenblik later werden klippen gezien, die als eene stad rondom boven het water uitstaken. Toen werden alle zeilen gestreken, zoodat er maar vier overbleven. De snelheid, waarmede het water naar binnen stroomde was alsof het werd gesmeten. Zoo zullen er ongeveer drie uren verloopen zijn, toen God gaf dat het schip behouden binnenkwam, zonder eenig ongeluk te hebben gekregen. Op dit oogenblik pas lachten de kapitein en allen die aan boord waren en nu eerst zeide men drie malen het geloofsformulier op en bad om voorspoed. De kanonnen waren reeds geladen, waarop er drie achtereen werden afgevuurd en het schip ankerde. Het water in de haven is zeer stil, als dat in een houten bak. De stad Djoedah ziet er van verre zeer fraai uit. Op dat oogenblik had ik een fraai potlood in mijne hand, waarom de kapitein zeide: „Abdoellah! „dit is eene gunstige gelegenheid voor u om eene teekening „van Djoedah te maken; want met wind of storm is het niet „duidelijk zichtbaar.“ Ik klom dan op de barkas ¹ en begon te teekenen. Daarop kwam er een sloep van den wal met een der Turksche grooten, die op zee bevel voeren, en bragt een krijgsknecht mede in volle wapenrusting. Hij kwam aan boord en zette zich naast den kapitein neder. Onder het vertellen zag hij mij op de barkas zitten teekenen. Daarop kwam hij kijken terwijl hij vroeg: „Van waar is deze mensch?“ De kapitein deelde hem vervolgens mijne omstandigheden mede. Hij zeide toen: „zoo de Pacha wist dat deze kan teekenen, dan zou hij hem zeker „tot zich nemen.“ Daarop hernam de kapitein: „Hij wil ter bedevaart naar Mëkah „

Hij bleef lang zitten, groette daarna den kapitein en mij en liet een soldaat achter om het schip te bewaken; want het is daar zoo de gewoonte elk schip door een soldaat te laten bewaken uit vrees dat men welligt zou smokkelen. ²

Den volgenden dag kwamen er eenige schuiten van den wal om al de bedevaartgangers en goederen af te halen, waarop ieder met zijn gezelschap naar den wal ging. Te Djoedah be-

¹ De S. gebruikt hier جالئ بوت *djalei boot*, waarvan het eerste *galei* en het laatste ons *boot* is en verstaat daardoor zeker de barkas, die mid-scheeps staat, wegens hare grootte en vele roeijers. Hij zat daar rustig afgezonderd en hoog genoeg om over de verschansing te kunnen zien.

² Het woord چمبروان *jemboeroewan*, beteekent eigenlijk: jaloerschheid, ijverzucht, minnenijid.

staat eene gewoonte, dat er van ieder een vierde dollar hoofdgeld genomen wordt. Ook worden de goederen, die van zee aan land komen, niet geteld maar allen opgestapeld op de plaats waar de belasting ontvangen wordt. Daar zijn zeer veel spionnen en wakers, bovendien twee Turken met hunne schrijvers en soldaten, die met hunne geweren in de hand op de wacht staan. Op dat oogenblik ging het daar toe zooals men doet in een grooten oorlog; want de goederen lagen berghoog opgestapeld en ieder zocht het zijne. Zij hielden die niet van elkander afgescheiden, maar alles lag verward door een als groente met haar. Het eene brak, het andere ging verloren of werd verwisseld. God weet de moeilijkheden van dat oogenblik. De menschen waren als mieren. Werden de oogen een weinig afgewend dan was het goed verdwenen. Ook stroomden er honderde pakkendragers bijeen. Deze namen het een of ander goed op en bragten het voor degenen, die de belasting ontvingen. Zoo het wat lang duurde met het openen van eene kist dan werd zij door hen stuk geslagen en wat gebonden was stuk gesneden en gescheurd op eene zeer ruwe wijze. Zij konden niet weêrhouden worden en deden slechts wat zij begeerden. Zeiden zij: „dit betaalt zooveel en dat zooveel,“ wat zij zeiden dat gebeurde. Zelfs gebruikte kleederen werden door hen belast; weêr andere belastten zij niet. Slechts wat zij zeiden gold, zonder dat er verder gevraagd of verzocht of geweten kon worden hoeveel men gewoon was te betalen. Hunne gewoonten zijn ten eenenmale onzeker ¹ Al de schrijfkistjes keerden zij 't onderste boven en haalden er alles uit, zoodat de inktokers omvielen en al het papier vol inkt werd; want zij onderzochten te veel menschen op eenmaal. Nadat we van dit onheil verlost waren, (dachten wij): wat weg is, zij weg en wat stuk is, zij stuk. Vervolgens nam ieder zijn goed op en bracht het naar elders.

Een dag na de aankomst te Djoedah zond ik een brief naar Mëkah om kennis te geven, dat ik te Djoedah was aangekomen

¹ Ik zie mij genoodzaakt ساكالي² tiada berkatahoeän adatnja aldus te vertalen, hoewel tiada berkatahoeän meer beteekent dan onzeker. Men verstaat er ook onder: slecht, los, ongeregeld enz. b. v. kalakoewan jang tiada berkatahoeän, een ongeregelde of losse levenswandel. Het komt volkomen overeen met het Jav. ꦏꦭꦏꦺꦴꦮꦤ꧀ ꦗꦁ ꦠꦶꦢꦂꦏꦠꦲꦱꦸꦒꦺꦤ꧀

en om den Sjech daarheen te ontbieden. Daar ik op hem moest wachten, zoo wandelde ik in Djoedah en ging Sjech Abdoel Gafar opzoeken, om hem den brief van vriend Aboe Bakr Masjhoer van Singapoera ter hand te stellen. Bij hem gekomen gaf ik den brief over aan zijn schrijver. Hij nu zeide: „Gij „zijt Abdoellah; wij hebben reeds een brief van vriend Aboe „Bakr Masjhoer ontvangen en al uwe omstandigheden weten wij „reeds. Gij hebt hier een geopend crediet ¹ en wanneer ge ook „maar wilt kan ik u uitkeeren. Hij meldt dat gij naar Con- „stantinopel wilt“ ². Ik antwoordde: „Ja, zoo heb ik mij „voorgenomen, indien God geeft dat ik de bedevaart volbreng.“ Hij nu zeide: „Morgen, na het aanbreken van den dag, kom „dan hier! dan kunt ge den heer Sjech ontmoeten.“ Hierop antwoordde ik: „dat is goed.“ Daarna keerde ik huiswaarts en den volgenden dag kwam ik terug. Hij bragt mij toen boven op zijn huis, waar ik (den Sjech) ontmoette. Ik groette hem, hetwelk hij beantwoordde. Terwijl hij mij beval digt bij hem te gaan zitten vroeg hij naar Aboe Bakr of het wel met hem was. Ik antwoordde: „het gaat hem goed, hij is thans genezen „van zijne vroegere borstkwaal.“ Hij zeide: „Ik heb van hem „een brief ontvangen over u. Er is hier voor u een geopend „crediet; wanneer ge wilt kunt ge opnemen.“ Ik antwoordde: „’k Dank u, en God zegene Said Aboe Bakr Masjhoer, „omdat hij mij wil helpen. Ik wist hiervan waarlijk niets, doch „daar ik een weinig geld meê gebragt heb, wil ik er geen „(gebruik van maken). Zoo God geeft, als ik later te Mëkah „ben en ik kom te kort, dan kan ik u schrijven.“ Hij ant- woordde: „Dat is goed.“ Daarop nam ik afscheid en ging naar huis.

Den volgenden dag, des Vrijdags, gingen allen in Djoedah, mannen en vrouwen, ter bedevaart naar het graf van Eva, de vrouw van den profeet Gods Adam. Dit is eene gewoonte in Arabie, dat elken Vrijdag allen mannen en vrouwen ter bede-

¹ Zoo meen ik het Arab. woord *حواليم* te moeten vertalen. Bij gebrek van een Arabisch woordenboek moet ik de beteekenis er van slechts uit den zin opmaken.

² Alle Moehammedanen in den Indischen Archipel beschouwen deze plaats als het centrum van alle Islamitische magt en grootheid en den sulthan van Turkije als den vorst, die over alle Moehammedanen, zonder onderscheid, het gebied voert. Zoo vindt men bij vele inlandsche hoofden op Java het portret van den Sulthan van Turkije en daarnaast dat van den Soesoehoenan van Solo, maar zelden dat van onzen koning.

vaart gaan. Zoo wandelde ik dan te zamen met een vriend. Den ganschen weg over ontmoette ik eene golvende menigte van menschen. Eindelijk werd het graf gezien. Na het doen van de bedevaart naar dit graf keerde ik terug, terwijl ik de stad en omliggende buurten bekeek. Ik zag dan dat Djoedah zeer levendig is doordat het de aanlegplaats is van alle schepen en allerlei slag van menschen van alle plaatsen. Ook zijn er zeer veel kooplieden en de handelsartikelen worden daar (als) uitgestort. Ook kan men daar lieden van allerlei natien zien en er zijn veel winkels met allerlei soort van goederen van alle landen; want deze stad is het havenhoofd van vele steden.

Ik bleef dan eenige dagen te Djoedah, omdat ik moest wachten op de komst van den Sjech uit Mëkah. Daarop kwam Hadji Adam. Toen ik hem ontmoette groette ik hem. Hij bleef twee dagen te Djoedah, waarna hij kameelen huurde en er goederen op laadde. Vervolgens gingen wij tegen het namiddaggebed op reis naar Mëkah. Dien ganschen nacht reisden wij door en den volgenden dag 's morgens vroeg kwamen wij Mëkah binnen door de poort van Mahmoed, te zamen wandelende met Sjech Hadji Adam en gekleed in de witte pelgrimskleeding en den witten sluijer.

GEDICHT.

Toen ik de heerlijke stad binnentrad,
 Vergat ik de lekkernijen en vreugde der aarde,
 't Was mij alsof ik den hemel met zijn inhoud gereed vond,
 En duizendmaal dankte ik den grootheerlijken Heer.
 Vergeten waren die vele moeilijkheden en plagen op de reis,
 Door het verlangen en smachten naar het huis Gods gedurende
 [zoovele maanden.

NASCHRIFT.

En de schrijver was tevens aan het einde zijner levensreize gekomen. Mogelijk weinige uren nadat hij dit laatste ter neder schreef had hij reeds den geest gegeven, naar men vermoedt, gedood door het gif, hem heimelijk door de fanatieke Arabieren toegediend.

Zoo men zegt, is het in Mëkah den vreemdelingen verboden te schrijven. De S., welligt daarmede onbekend, schijnt zijne

aanteekeningen juist daar te hebben gemaakt. Volgens het getuigenis van iemand, die met hem de reis heeft gedaan, werd hij plotseling ongesteld en stierf een paar uren daarna. Deze persoon heeft het handschrift naar Singapoera weten over te brengen, waar het in handen is gekomen van den heer Keasberry, den ouden leermeester, leerling en vriend van Abdoellah. Het is te betreuren dat zulk een braaf en ontwikkeld Maleijer, ondanks zijn omgang met tientallen van Engelsche zendelingen, nooit tot het Christendom is gekomen en welligt door het Islamisme is vermoord. Ik zal mij hier onthouden van het geven eener levensschets van dezen merkwaardigen man, daar ik hoop nog eens de levensbeschrijving, door hem zelven geleverd, met eene vertaling in het licht te kunnen geven.

Hopende dat er meer zulke mannen als Abdoellah onder de Maleijers mogen opstaan, leg ik voor ditmaal de pen ter zijde.

RIOUW, 10 Julij 1865.